

LA FIGURA DEL PARE EN LA POESIA DE JOSEP M. LLOMPART

I a poesia entesa com l'expressió d'una experiència individual i

[View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk](https://core.ac.uk)

brought to you by CORE

provided by R

passat, el nostre poeta construeix el seu univers poètic amb la mirada centrada en l'enyorança d'un temps esvaït i, conscient de la seva irrecuperabilitat, entona una *Elegia ran de mar*, que comença a *Poemes de Mondragó* (1961). I de tot aquest munt de runes del passat, que el poeta contempla, en recupera la figura del pare, amb qui aprengué a caminar per la vida. La presència protectora del pare, idealitzada en el temps per la distància, es presenta a la poesia de Llompart associada a instants de felicitat fugaç. El mateix poeta va corroborar aquesta mitificació de la figura del pare en l'entrevista que el 1992 li van fer Jeroni Salom, Jaume Vidal i Manel-Claudi Santos al volum *Converses amb Josep Maria Llompart*, amb motiu de la confecció d'un vídeo d'homenatge sobre la seva vida i la seva obra. Així, a la pregunta sobre quins records conservava del pare, el poeta va respondre:

Mon pare, jo no sé fins a quin punt vaig arribar a conèixer-lo a fons. De tota manera, sí, és un dels meus, diríem, mites del meu món poètic. Crec que era una persona molt infantera i, per tant, agradava als infants, tenia un atractiu pels infants petits. De fet, jo record que mon pare va ésser el meu amic d'infantesa. Jugava amb ell, passejava amb ell, em llegia rondalles, efectivament, i si vas a cercar, en aquests moments, no record ben bé ni la seva fesomia ni la seva veu, cosa curiosa, però la veritat és que en tenc un record realment molt emocionat i molt emotiu.¹

La figura del pare es converteix, amb el pas dels anys, als ulls envellits del poeta, en un dels mites de la infantesa que incorpora a la seva poesia de manera reiterada, sempre associat al tema emotiu

1. Jeroni SALOM; Jaume VIDAL; Manel-Claudi SANTOS. *Converses amb Josep Maria Llompart*. Manacor: Sa Nostra, 1993, p. 19-20.

del paradís perdut, tal com ell mateix va definir-lo en aquestes converses: «de mon pare tenc aquest record fins a cert punt, supòs, una mica idealitzat...»²

Si l'home és una corda suspesa entre la vida i la mort, cap on s'en-camina irremeiablement des de la seva naixença, Llompart a *Poemes de Mondragó* s'inicia en el camí del misteri poètic i, a mesura que avança, albira l'enigma de la mort a la llunyania del capvespre. Són les «cançons de llum i somni» que planen en aquest primer llibre, on Josep M. Llompart evoca, ple de nostàlgia, la seva infantesa, blanca i daurada, com una «elegia ran de mar». El mar de Mondragó és la fita del poeta i del caminant, que solca amb els ulls de l'enyor les ones diàfanes del mar, espill del somni esmicolat i de la felicitat fugitiva d'un temps esbucacat. Les cançons, que emmirallen la infantesa enyorada, es vinculen a la terra i al paisatge. L'ànima contemplativa del poeta es reflecteix en les aigües diamantines que banyen la platja lluminosa de Mondragó, brodada de roses i de corals. Entre onada i onada, albira la veu dolça d'aquell infant solitari que ara s'atansa per les llàgrimes i les galtes de l'home combatut pels anys. El poeta es fusiona amb el paisatge, que adopta posats humans i provoca en la seva ànima tot un devesall d'experiències d'un temps escoltat que es remunta a l'edat de set anys.

El paisatge com a espill de l'ànima, que atreu la sensibilitat de l'esperit i retorna les vivències de l'ahir, apareix en la imatge del mar com una força expressiva, onírica i literària que podem trobar ja en la mitologia grega, en el Narcís de *Les Metamorfosis* d'Ovidi, i en l'Ofèlia de *Hamlet* de Shakespeare. Ambdós personatges senten l'encís de l'aigua i, inflamats d'amor pel seu misteri, s'hi acosten i són engolits pels seus braços. El mar que abriga la vida en el si de les seves profunditats desperta les vivències que s'oculten en les fondàries de la memòria del poeta. En aquest univers poètic, Josep M. Llompart explora —amb un ressò de Joan Alcover— en l'espill del mar les imatges del passat: «trenta anys de joia / escampada pel vent, escrita a l'aigua.»

2. *Ibidem*, p. 22.

L'home d'ara, ombrívol, immers ja en la tardor dels seus dies, contempla cara al mar aquell «dolç infant de l'enyor» que ara s'aboca de nou a la finestra del poeta i eixamora els seus ulls amb antigues llàgrimes de nostàlgia entorn de la llar familiar. L'home d'ara interroga, amb veu combatuda pel silenci del record, l'infant enyorat que reiteradament cobeja recuperar l'antiga joia. Com una invocació, la infantesa esvaïda de l'home de fosca, que du «tristes roses» a les mans, pren vida en un enfilall d'imatges recòndites, «meravelles minúscules», que deixaren encuny en el cor del poeta adult: els diumenges al capvespre que «jugava amb els soldats de plom», les joguines, les calcomanies pàl·lides... Amb aquestes estampes del passat, l'infant enyorat ullprèn el cor del poeta i per un instant rememora aquella infantesa somniosa, envoltada de sedes, de domassos, de dones amants i afectuoses. Agombolat entre «perfums de sabó de violetes», aquell infant es refugiava en el silenci del somni i en la solitud de la lectura, que li feia reviure les històries encantades dels herois d'un món de ficció. Descobrí en les rondalles mallorquines de Jordi des Racó i en els llibres d'aventures personatges meravellosos, com en Bernadet de *La flor romanial*, na Magraneta, el professor Liddenbrot de *Viatge al centre de la Terra* o el capità Nichols d'*Al voltant de la Lluna* i *De la Terra a la Lluna*. Aquests últims són els protagonistes de les històries amb què Juli Verne bastia algunes de les seves narracions fantàstiques, amb les quals Josep M. Llopart esplaià la seva imaginació infantívola, alhora que li atorgaren «un petit món d'alegria» durant una llarga convalescència. Perquè el nostre poeta, essent infant, va patir una nefritis que el va tenir uns mesos al llit.

L'home a la «tardor just encetada», cara al mar, emmirallat com Narcís en les seves aigües, atalaia els elements emblemàtics de la seva cambra i mira els petits records al voltant de la llar, escenes estimades de la vida familiar, que ara es reflecteixen en l'espill lluminós d'una vida escolada: «la palma del balcó», «la creu de fusta», la calaixera, el canterano, les flors de cortina que envoltaven la cambra de l'infant malalt mentre esplaiava les hores tedioses del capvespre amb fantasies joioses que convertien el seu genoll sota la vànova en una blanca muntanyola, «solcada per ideals esquiadores». La mà del

pare al front era una ombra protectora que als set anys l'agombolava en la lluita entre la vida i la mort, entre «el nard i el card» que ja se'l disputaven, perquè la vida i la mort van créixer abraçades en el verger de la seva ànima.

Les tendres imatges de l'ahir s'esvaeixen en el temps, engolides per l'ona marina. I el remoreig suau de la platja, com una cançó de bressol, adorm per sempre «aquell dolç infant de l'enyor». Ara l'home cara al mar escriu el nom d'aquell nin damunt l'arena, metàfora del poema, en un intent d'eternitzar la fugacitat de la infantesa i de reflectir el caràcter efímer de la vida.

El poeta deixa enrere aquell infant que fou i, com un caminant solitari, inicia les primeres passes per la senda de les paraules enceses, pels senderols de tendres pinedes i, arran de mar, aspira l'aroma dels cavalls i de les altes ones de la memòria. Perquè a *Poemes de Mondragó* ja es preparava per agafar la guitarra i cantar, en el capvespre de la seva solitud, «la cançó de tots els camins».

Encara que hom ha emmarcat la poesia de Llopart dins els esquemes del realisme històric, a nosaltres ens interessa subratllar que el poeta fa un ús molt particular d'aquest corrent literari dels anys seixanta, atès que subordina l'experiència col·lectiva a la individual. Llopart parteix d'una experiència real, viscuda en el si de la seva infantesa, de la seva família, que evoca de manera lírica amb un embolcall narratiu i amb un llenguatge planer, propis del realisme històric, com ell mateix ens diu a la darrera part de *Poemes de Mondragó*: «Us ho diré amb paraules ben planeres.»

I, amb paraules ben planeres, es remunta a l'edat de deu anys i a l'època concreta dels anys trenta, en què evoca la figura del pare, que era coronel, immers en la casa de camp que la família tenia a Sóller. En aquesta estampa plàcida, idíl·lica, acotada en el temps per les hores, el poeta endevina la imatge del pare que, com un jardiner, a l'alba sembra «clavellers i tristors», símbol de la vida, i cap al tard cull els crisantems, metàfora de la mort, que llavors a penes es dibuixava en la seva ment. La presència llunyana del pare perviu en la memòria del poeta i a *La terra d'Argensa* el retrobam en una escena semblant a l'anterior, on, entorn de 1935, l'albira feinejant

per dins aquesta mateixa casa d'estiu, mentre el poeta-infant arruixa «pel caminó florit» «els verdíssims llangardaixos». Aquesta estampa casolana plena de vida de l'ahir contrasta amb la casa buida de l'avui, «amb els morts, amb la nit, amb els domassos.»

A *Memòries i confessions d'un adolescent de casa bona* (1974), impulsat pels versos de Leopardi que diuen «Il remenbrar delle passate cose, / ancor che triste, e che l'affanno duri», el poeta enfila amb l'agulla de la nostàlgia la tela de la seva «infantesa pentinada / com un assolellat diumenge de gener,» que s'inicia amb *Petita història familiar*. En aquest poema narratiu, construït amb un punt d'ironia, el poeta confessa els seus orígens familiars d'ascendència militar amb la voluntat d'obrir al lector la finestra del seu cor. I, amb aquesta intenció, ressegueix com en una mena de retaule el perfil del pare, de l'avi i del besavi, tots tres militars, que foren «els àngels tutelars» de la seva minyonia benaurada. Tots tres coronels —recorda Llompart—, que el «duien a fer voltes / pel Born o per la Riba, i els diumenges / i les festes colendes» l'empolainaven com un infant de casa bona. Ells li «ensenyaren el parlar de casa», que era el castellà, «i a menysprear aquells altres que parlaven / paraules del carrer, mots d'ala curta, / propis d'aquella gent que el pare comandava / i l'avi empresonava / i el besavi jutjava.» Malgrat que el poeta ha deixat enrere tots aquests principis que li inculcaren, confessa que, en contemplar els retrats dels seus tres protectors, no pot deixar d'emocionar-se, ni de sentir com se li encén en els ulls «una llum plena de besos.» D'aquests tres àngels de la guarda el poeta reitera, amb una innocència infantívola, la figura del seu pare, Miquel Llompart i Llompart, que va ser «coronell d'infanteria» i «manava molts soldats, i a una veu seva / tots marcaven el pas com si els haguessin / donada corda, i cap no se'n queixava».

Poc temps després del naixement del nostre poeta, el coronel d'infanteria Miquel Llompart i Llompart fou destinat a Galícia, a la Corunya. La família, mig resignada, mig delerosa, va partir amb ell per compartir les alegries o les hores amargues que el nou destí li estotjava, fins que al cap de pocs anys, quan el coronel va passar a la reserva, tornaren definitivament a Palma. Així, els primers records,

amarats d'aromes i de sensacions càlides, que acompanyen el camí de la vida de Josep M. Llopart es remunten a aquesta època llunyana de la seva minyonia daurada i apareixen en el cel de la seva memòria envoltats d'una claror diàfana. Són «els perfums i les fortors del mar, el brogit obscur, oliós, de les ones», que entraven per la cambra de l'infant poruc i insomne; són «el blau pàl·lid i els reflexos d'argent» de les «ones porfidioses, mai no encalmades», que banyen les costes de Galícia i «el sol d'aram», «tan discret i tan alegre», que les embolcalla en una tènue boirina.

D'aquest paisatge mariner, clapat de verdors i de boira, Llopart evoca la imatge, un xic mitificada, del jardí de San Carlos, envoltat d'arbres altíssims i esponerosos, que es vinclaven dansaires cap al mar. De la mà del seu pare, adesiara pujava a la balconada d'aquest jardí, des d'on atalaiava el castell de San Antón, misteriós, «inaccessible» i «combatut per les ones» i, amb la seva fantasia d'infant somniador, hi endevinava prínceps, fades i donzelles encantades. El poeta, en un afany de recuperar la infantesa esmicolada, rememora les sensacions que li produïa el clos tancat d'aquest espai, amarat d'ensomnis, que en els seus ulls astorats d'infant es dibuixava immens i gegantí. El sepulcre enorme i majestuós, que s'alçava al bell mig del jardí de San Carlos i tenia esculpits en pedra uns versos de Rosalía de Castro, esdevenia de proporcions gegantines en la seva ment infantívola. En aquesta visió remota de la infantesa perduda, recorda amb nostàlgia les paraules afectuoses del pare, que li explicava, tot entusiasmat, que aquell sepulcre contenia els ossos del general anglès John Moore, «mort en aquell indret lluitant contra els francesos en ocasió d'una guerra que hi havia hagut en temps antic», durant la invasió napoleònica. I l'infant poeta, que tot s'ho mirava encuriós, amb una espurna d'encís que vessava dels seus ulls, petits i rodons, «pensava que, a jutjar per la tomba, aquell general devia tenir les talles d'un gegantàs».³

Per la porta d'aquest jardí de la memòria, Llopart recupera a la manera proustiana els seus mites d'infantesa, «aquelles tardes del

3. Josep M. LLOPART. *Vocabulari privat*. Barcelona: Columna, 1993, p. 35.

jardí», envoltades de la «claror poètica de les llunyanies...», en què agafat de la mà del pare tornaven «als carrers de la ciutat quan encenien els fanals de gas». Més tard, en el llindar de la vellúria, quan el poeta tornà a l'espai mític d'aquest jardí de San Carlos, la visió esdevingué més real als seus ulls «feixucs d'anys» i la seva ment, teixida d'ironia, esborrà la imatge deformada que la infantesa, petita i llunyana, havia idealitzat, perquè la mirada adulta escurça distàncies amb el vel agre de l'escepticisme: «Els arbres immensos i protectors són, de fet, arbustos decrepits i em fa l'efecte que tot el jardí cabria ben bé dins el meu estudi. El sepulcre que el presideix és tan esquifit, tan poqueta cosa, que pens que el general anglès no devia fer l'alçada d'un pigmeu.»⁴ Josep M. Llompart, amb els ulls de la memòria i dels seus versos, atalaia l'alta mar, el far, els bergantins i, agafat de la mà del pare, aspira de bell nou l'olor de l'onada oberta d'aquella Galícia dels anys vint, com reflecteix al poema «A Cruña 1928»:

Alta mar.
Sol i façana.
Calç.

Baixa mar.
Olor d'onada oberta.
Far. [...]

El pare
m'agafa la mà.
Caminam.

Anys més tard a *Jerusalem* (1990) el poeta encara sent el pas vellutat d'aquell infant per la Corunya al poema «Matinada», quan camina sota la pluja i anhela refugiar-se «en el portal de casa (Orzán cinco tercero La Coruña)», pujar els escalons per arrecerar-se de la pluja dels anys en la llar de la seva infantesa, però el troba «Tancat

4. *Ibidem*, p. 36.

i barrat. Buit.» És l'impossible retorn al paradís perdut d'aquella minyonia encantada.

Aquesta relació entranyable amb Galícia deixà un perfum tan intens en el cor del poeta que més tard havia de fruitar en la traducció de *Quinze poetes gallecs* (1976), com un homenatge al pare i a la terra de Celso Emilio Ferreiro, de Luis Pimentel, de Manoel Antonio, d'Amado Carballo, de Rosalia de Castro... que acollí les primeres passes i els primers somnis de Josep M. Llompart. La dedicatòria —«A la memòria del meu pare, amb qui vaig estimar Galícia»—, que encapçala aquest aplec de poesia galaicoportuguesa, expressa aquest sentiment de nostàlgia punyent que embolcalla la poesia llopartiana i corrobora el record emocionat que el poeta tributa a la llengua i als poetes d'aquesta terra inoblidable.

A *Memòries i confessions d'un adolescent de casa bona* (1974), Llompart ja havia celebrat un «Homenatge a Galícia», on recordava la memòria de quatre poetes destacats de les lletres gallegues: Manoel Antonio, Amado Carballo, Luis Pimentel i Celso Emilio Ferreiro. Són els poetes de l'època en què Llompart descobria les sentors del mar gallec i, agafat de la mà del pare, es passejava per la col·legiata de Santa Maria, «l'església plena de foscors i d'agrors d'encens», passaven per «la plaça de Maria Pita, la dàrsena dels pescadors...»⁵ i arribaven fins al moll de transatlàntics de la Corunya.

El 1930 el pare, Miquel Llompart i Llompart, passava a la reserva. El coronel d'infanteria es retirava a Mallorca amb la seva família per gaudir de la plàcida serenitat de l'hivern a Palma i de la claror lumínica de l'estiu a Sóller, on l'infant poeta va conèixer Antonieta, una nina d'ulls profunds, «dolços i misteriosos», l'amiga dels jocs d'infantesa. «Era filla dels amos de la possessió» de Sóller, on la família Llompart passava els estius «d'aigua de colònia, de sol cruel i daurat, de ventijols sonors de cigales i de clarors tendres».⁶ Passaven el dia plegats «jugant de sol a sol». Adesiara el coronel d'infanteria, que era molt sensible a l'encís del paisatge, agafava aquells dos in-

5. *Ibidem*, p. 41.

6. *Ibidem*, p. 22.

fants d'ulls melangiosos, «un a cada mà», i se'ls enduia tot joiós a passejar pels paratges muntanyencs que embolcallen d'esplendor la vall de Sóller. I cap al tard tots tres s'extasiaven davant «un ponent de bellesa sumptuosa».⁷

La figura amorosa del pare reapareix al poema «El Circ», on Josep M. Llompart evoca el capvespre lluminós d'un Nadal glaçat, d'un Nadal gemat de llum i de color, en què el pare el va dur a veure les títeres, els pallassos amb cara de pena i «els domadors vermells amb les medalles» que jugaven amb les feres. Però els seus ulls rodons d'infant extasiat contemplaven corpresos «Aquella noia del circ» que «tenia els cabells blaus i els ulls rossos». «Volava enlaire, amunt... i s'allunyava xalesta per l'horitzó de la lona.» I mentre «ella volava per estrelles de plata», el seu cor encisat bategava «a ritme de trapezi».⁸ Adesiara, quan anava a les títeres, amb el pare i el caramel de menta a la boca, en la seva ment fantasiosa de llunes i cascavells s'imaginava que, en ésser gran, enamoraria «altes trapezistes pels cels mentiders», tal com canta el poeta a la «Cançó d'anar a les títeres».

Quan feia poc que la família havia tornat de Galícia, el poeta caigué aclaparat per una nefritis que l'obligà a reposar durant mesos al llit. La «Malaltia» —com l'anomena Llompart a *Vocabulari privat*— afavorí els seus somnis d'infant malenconiós, l'acostà «a la ciutat dels llibres»⁹ i li va revelar la pròpia llengua. Mentre durà la convalescència, el pare, Miquel Llompart, durant les hores lentes dels capvespres, estimulava la fantasia de l'infant malalt i ensopit, primer amb la lectura dels contes d'Andersen i de Perrault i, després, amb la de les *Rondaies mallorquines d'en Jordi d'es Racó*. Encara que el coronel d'infanteria, al principi, volgué llegir-les en castellà al seu fill, ben aviat en desistí, atordit i vençut, incapaç de traduir la riquesa expressiva del llenguatge de Mossèn Antoni M. Alcover, tal com assegura el poeta en el seu *Vocabulari privat* (1993):

7. *Ibidem*, p. 22.

8. Josep M. LLOMPART. *Memòries i confessions d'un adolescent de casa bona*. Dins: *Obra poètica*. Barcelona: Edicions del Mall, 1983, p. 157.

9. Josep M. LLOMPART. *Vocabulari privat*, p. 61.

Tanmateix, com que jo era castellanoparlant per decret de família, mon pare va trobar que les havia de traduir. Mon pare, militar de professió, no devia ser gaire expert en matèria de lingüística ni d'estilística, i es pensava que seria capaç de traduir de viva veu la prosa de mossèn Alcover. [...] A mitja pàgina suava i panteixava. Retut, va deixar el llibre damunt el comodí i es disposà a mudar de lectura. Jo, emperò, li vaig insinuar que seguís en mallorquí, que n'Antonieta me n'havia llegides algunes, de rondaies, i ben bé que les havia entès. Hi va consentir. De llavors ençà, aquella llengua de la màgia i de la meravella va ser, íntimament, la meua llengua.¹⁰

Les paraules de Josep M. Llompart, en recordar aquestes escenes emotives del seu passat, s'omplen de nostàlgia i traspuen la joia d'una felicitat encesa com un pètal de rosa perquè ell, com un infant que acaba de descobrir un tresor, havia trobat les dolçors de la llengua que tant va estimar. Però un aire de tristesa i de recança embriaga la veu del poeta quan albira que, justament, aquella llengua refusada pel pare fou, sense que el coronel se n'adonés, el lligam més pur que els uní en una emoció íntima i sincera: «Amb mon pare no vaig arribar a bescanviar-hi mai ni una sola paraula; el castellà fou sempre, entre ell i jo, la llengua de relació. Però sé cert que un dels goigs més purs de la seva vida va ser el de compartir amb mi els prodigis de n'Elionereta i el Vell Orquès, d'en Joanet de sa Gerra i en Martí Tacó, de n'Estel d'Or i n'Espardanyeta, de sa jaia Xaloc i sa jaia Bigalot...»¹¹ El tresor d'aquestes imatges meravelloses s'endinsà amb força per les fondàries d'aquell infant poeta. Arrelà en el seu si com un arbre esponerós, carregat de branques ufanes, que, en el devenir del temps, afluorà per la seva poesia com un retorn al verger mític d'aquella infantesa perduda. I des de llavors el poeta seguí caminant «camins de rodamón» i les paraules, que van madurar dins ell, l'acostaren al poble i s'hi donà tot sencer, com expressa en els darrers versos de la *Petita història familiar*:

10. *Ibidem*, p. 62.

11. *Ibidem*, p. 62.

i les paraules
han madurat dins mi com una fruita.
Ara sóc d'elles i potser dels homes.
Perquè els mots que altre temps jo no sabia
m'han abocat al poble,
als difícils carrers de la ventada,
als indrets ablamats on he de viure
i qui sap si morir.

Les rondalles, amb tot el seu cabal lingüístic i meravellós, arre-
laren en el si del poeta i brostaren en bona part de la seva poesia. La
secció «Llunari del port» de *Poemes de Mondragó* s'inaugura amb
una cita de Mn. Antoni M. Alcover («Un tal paparró tenia un llunari
i feia sortir el dimoni») i s'obre amb el poema «Romanç del patró
Joan Llompart», on la paraula màgica de les rondalles meravelloses,
que havia desvetllat els somnis d'aquell infant cella-ros i d'ulls ma-
lenconiosos, reapareix en aquest versos:

El sol, ferit de setembre,
baixet ho digué a les fades
mentre a les parets del vent
penjava un ex-vot de flames.

Per bon fat o per mal fat
La mar tornarà d'escarlata;
Tots els peixos, astorats,
De tanta amor s'ofeguen.

El ressò de les rondalles s'intensifica a les pàgines de *Poemes
de Mondragó*: la rondalla *La flor romanial* és evocada per la cala
blanca i arenosa de Mondragó en el quart poema d'aquest llunari
del port, que porta l'epígraf «Romanç d'En Bernadet». El romanç
ens remet a la rondalla d'aquella «flor malaguanyada» i meravellosa
que provocà «l'enveja dels germans» i la mort d'En Bernadet, vora
els «llavis blaus de la mar». L'arena, que fou «mortalla d'algues i
lliris» per al cor honrat d'En Bernadet, el fill del rei, descobrí al bon

pastor la veu d'aigua salada i gemegosa de l'heroi occit que clamava justícia:

—Oh pastor, lo bon pastor,
tu em toques i no em fas mal;
m'enterraren dins l'arena
per la flor romanial.

A finals dels anys seixanta, Josep M. Llompart, en un intent d'adaptar al teatre infantil la rondalla *El castell d'Iràs i no Tornaràs*, escriu tres escenes de gran intensitat lírica i profunditat filosòfica, però no acaba la peça dramàtica, segons diu Encarna Viñas, «perquè va arribar a la conclusió que ell no dominava la tècnica teatral, que els seus personatges eren massa literaris» i «que faltava vivesa i acció a l'obra».¹² Per aquest motiu, Llompart incorporà a l'aplec de poemes ocasionals *Urbanitat i cortesia* dues de les tres cançons que va escriure per a aquesta adaptació escènica, amb el nom de *Dues rondalles en to menor*. El poeta aprofita aquestes dues cançons de to popular, amb què feia parlar alguns dels seus personatges d'*El castell d'Iràs i no Tornaràs*, per retre un homenatge a Federico García Lorca, que cultivà la poesia neopopular al *Romancero gitano*:

Quan era i no era
s'obrien les ales
de la cadenera.
[...]
La lluna, la bruna,
deixondia passes
per entre la murtra.
[...]
Però era i no era,
i creixien ales
al cor del capvespre.

12. Encarnació VIÑAS OLIVELLA; Cèlia RIBA. «Un intent teatral de Josep M. Llompart: Adaptació de la rondalla “El Castell d'Iràs i no Tornaràs”». *Randa*, núm. 36 (1995), p. 193.

El tema del llumeneret blau de les rondalles, símbol de l'esperança, apareix al poema «Avenc de Coanegra», del mateix llibre: «Amunt, enfora, a dalt, / llumeneret blau: / esperança.» Un camí en solitari que continua al primer poema de *La Capella dels Dolors...* (1981), on el poeta com un heroi de rondalla s'encamina «per les aigües encalmades» de la vida, empès pel rellotge implacable del temps, cap a la riba certa de la mort: «Camina caminaràs / cap a la nit i les roses.»

Educat en aquest ambient familiar que respirava un aire castellanitzant i conservador, l'infant poeta creixia, aplicat i bondadós entre aromes d'espígol i randes estotjades en el canterano i aprenia a sospesar les mentides, els principis ideològics i religiosos que li ensenyaven els pares perquè els servàs, tal com ens comunica amb el fibló del sarcasme als llavis a la «Lliçó segona» de *Memòries i confessions...*:

Vet ací, fill meuet, una mentida.
Toca-la, sospesa-la, contempla
com és polida i neta
i agradosa.
Per a tu la servàvem. [...]

Hi pots jugar una estona.
Alerta, així, assegudet a la cadira.
Ara
l'estotjarem de bell nou al canterano.
Per avui n'hi ha prou. Però recorda
que nosaltres ja som vells
i serà teva.

Aquesta figura dels pares com a models d'una moral rígida i benpensant, pròpia del seu estament, que vetllen per transmetre aquests preceptes insignes als fills, reapareix al poema «Els porxos». En aquests versos de tall realista el poeta rememora com el seu despertar a la vida i al sexe es va iniciar en els porxos de la casa, un món furtiu i allunyat de la realitat preceptiva dels pares. El poeta hi

perfila dos mons oposats en què la nova descoberta de l'adolescent contrasta amb la visió puritana que li havien transmès. Un nou despertar en què la blanca innocència, que estotjava en un racó de la butxaca, li mostrava encara una imatge idealitzada dels pares: «Jo tenia aleshores en els ulls molta d'alba / i s'alçaven serens cap als pares altíssims.»

Vet ací que la figura del pare, quan apareix formant part del nucli familiar, al costat de la mare, s'afebleix i perd el gruix de tendresa que té quan acompanya el poeta-infant i li donà la mà o li conta rondalles mallorquines. Llavors el pare, amb la mare, esdevé una imatge molt pulcra i circumspecta, més distant, com podem veure a *Elegia a Janet Gaynor*, on «els pares, ben tibats i seriosos,» en sospitar que el poeta adolescent ja sentia atracció pel sexe, varen treure de casa la minyona «de vellutats genolls i alta pitrera». En l'entrada a la pubertat, el poeta es veu obligat a haver d'arraconar dins la capsa de pols la figura idíl·lica del pare que l'acompanyava en el camí de la infantesa. I en el transcurs del temps la recupera de nou a la manera proustiana en obrir la capsa de la memòria, entre la pols i les teranyines, on estotjava els ornaments del militar, els quals, com «un llumeneret blau com de rondalla», li retornen el record enyorat del pare:

en un esguard molt lent cap a la boira
o dins la capsa de records més plena
de pols i teranyines — sempre closa
vora la sella de muntar del pare,
i els esperons i el sabre i altres eines
de fer de militar —, se m'encenia
un llumeneret blau com de rondalla...

Abocat a la finestra del temps, el poeta extreu de la pols un altre moment de la seva vida lligat amb la figura del pare, circumscriu en el moment històric del 14 d'abril de 1931 quan es proclamà la Segona República. Amb els ulls del pensament al poema «1931» ressegueix el sotrac emotiu que aquest fet cabdal provocà en l'esquema mental del coronel d'infanteria que, en veure perillar els valors de la

dreta conservadora, deixà de banda el seu posat més amable i acusà una certa acritud: «va arribar capcot amb el diari, / escridassà els germans.» El poeta, impressionat pel mal humor que duia el pare —en una imatge tan dissonant amb la que hem trobat en altres poemes—, perfila una estampa de la vida familiar en què mostra aquest instant de tensió continguda a l'hora del dinar: «ningú no motava: / «sí», «no», «p'entura»... / I ullades tristes i soroll de culleres.» I, amb la distància del temps, l'home combatut pels anys subratlla el contrast que es produïa entre la tristesa de l'interior de la llar i la «micoia de festa» que hi havia al carrer.

Amb la mirada centrada en aquest posat de rigidesa, a «Missa privada» recorda «els pares com estàtues / de fusta d'olivera, al primer banc» de la capella de la possessió, on els dies de l'estiu anaven a esbargir-se de la calor abrusadora. Aquesta instantània, que el poeta evoca plena «de terboleses flonges», queda emmarcada en la seva fantasia en dos pols antitètics: la visió del poeta que retalla la figura dels pares en la penombra de la mort contrasta amb la vitalitat exuberant de l'infant, que repica les campanes.

I, mentre el poeta avança en solitari per la ruta dels seus versos, s'allunya cada cop més de la figura tendra del pare i, a poc a poc, la visió es torna empedreïda de mort, perquè, a mesura que escriu, va baixant els escalons del temps i cada cop sent més que la mort petitona va creixent dins ell per posseir-lo al final del camí. A *Mandràgola* (1980) aquesta visió adopta una imatge un xic macabra en convertir el record del pare en la imatge d'un crani. Al poema que comença «ocells picotejaven...» (inclòs en la primera part «Raval de senectut»), el poeta, empaitat pel pas de les hores, endevina les figures estimades de la seva infantesa picotejades per l'oblit, «cares trontollades en el temps», entre les quals descobreix, esfereït, el crani del pare:

—Quan van alçar la llosa,
vaig veure el crani de mon pare.
—Òndia! I què vai fer?

—Vaig compixar-me.

Amb una visió més sarcàstica s'expressa al poema «Nevermore» (en un homenatge a *El corb* d'Edgar Allan Poe) dins la secció de «Lobishome», on el crani del pare «riu sarcàstic, feridor, sense cap pietat, damunt la taula escriptori», quan veu que, al fill poeta, li «cau la mà dreta, a poc a poquet, cap al trespol» i s'oblida d'ella. Rere aquesta imatge endevinam la consciència del poeta que, alligonat per ser un home de dretes, albira quina hauria estat la reacció del pare en descobrir-lo convertit en un poeta d'esquerra i en un defensor de les causes justes.

A mig camí de *Jerusalem* (1990), tot fent un «Interludi lleuger per a infants de casa bona», el caminant solitari es detura davant la cançó «Carretera» i, després de tants anys d'haver deixat enrere la infantesa, retroba la mà protectora del pare que s'inclina vers l'infant poruc per reprendre l'antic passeig per la plana rossa i pel mar clar. I, enmig d'aquest paisatge idíl·lic de «cançons d'oblidats» pel «capvespre blanc», interroga el pare, convertit ara en una ombra del passat, per conèixer el misteri de la mort, el silenci dels absents, del més enllà:

A quina aspra golfa
tens el cor desat?
Quin obscur silenci
t'endola les mans?

Al final d'aquest recorregut líric per les estances de l'enyor, Llompart s'endinsa en el silenci de la nit a *Spiritual* (1992) per retrobar-se a l'entrellum amb l'ombra del pare al poema «Episodi», en una escena semblant a la que hem vist a «Carretera». A «Episodi» l'encontre amb el pare, vestit amb l'uniforme militar, que li allarga la mà amorosa de quan era infant, esdevé més punyent i més colpidor, quan el poeta li parla i espera com antany «un consell, potser un retret», però l'única resposta que obté és el silenci mut i solitari del no-res. I el rostre tan estimat del coronel es perd en un adéu i s'allunya en el buit més paorós, on el poeta només pot endevinar-li «la papallona blanca del somriure». A mesura que el poeta baixa les escales del temps, la figura del pare adopta una nova simbologia en

què l'invita a pujar a la Barca de Caront, a traspasar el mirall, com es desprèn dels darrers versos de «Biografia», on la mort i el més enllà s'encenen en els ulls del pare:

Amor d'alba i vespre
s'encén en la nit,
en els ulls del pare
tisora i matí.

El poeta, empaitat pel ritme del rellotge, a «Martinete» camina cap a la nit, disposat a traspasar l'altra banda del mur, on albira desdibuixada «l'ombra dels pares» i a «Slow-fox» s'hi reuneix enllà de les murades de Jerusalem, on «callen les aigües» i on descansa en silenci amb els seus:

T'assenyalen el lloc,
t'hi asseus,
descansen.
Hi ha els pares, els germans.
Calles.

Josep M. Llompart arriba al final del seu trajecte literari i, gairebé en el llindar de la mort, que endevina en el cap de cantó, al poema «Trànsit» —escrit el 1992 en homenatge al pintor Joan Soler-Jové, que dibuixava temàtiques de circ— reprèn els motius de la infantesa que hem trobat a *Memòries i confessions d'un adolescent de casa bona*. A «Trànsit» —inclòs dins la *Poesia Completa* el 2000— el poeta de l'elegia ran de mar evoca la mà del pare en el capvespre quan el duia al circ i aquesta visió tendra provoca tot un enfilall d'imatges lligades als moments més feliços de la seva infantesa: els dies de caramel i sucre color de rosa, l'abriguet de daus, la carpa de les títeres, els pallassos ploraners, els trapezis i «la noia rossa d'ulls i de cabells blavíssims», que tant el van sorprendre quan era un infant. Ara, però, el poeta, a punt d'iniciar el trànsit, a punt de traspasar el llindar del misteri de la nit, reviu totes aquestes imatges amb

una punta de nostàlgia i amb la certesa que les antigues flors de la infantesa es convertiran en cendra en obrir «la porta de les ombres.»

És l'adéu definitiu a la vida, en què Josep M. Llompart culmina una llarga elegia ran de mar —bastida de records i d'enyorances— i en deixa memòria en els seus versos, ben convençut —com diu a «Una altra cançó d'Antònia»— que en el temps es convertirà en

una paraula enfora,
una barca de nit, sense retorn, adéu
de mocador brodat cap a raval i tombes.

MARIA ANTÒNIA PERELLÓ FEMENIA